

XAVIER LUNA

EL REGISTRE I EL GÈNERE EN LA LINGÜÍSTICA SISTÈMICA

Entre les propostes actuals d'anàlisi de la variació lingüística, que es troben en contextos o discursos ben diversos, un dels conceptes centrals és el de registre. Amb menor freqüència s'hi parla de gènere. En aquest article em proposo d'exposar algunes de les aportacions de la lingüística sistèmica en el camp de la variació social de la llengua i la seva descripció sòcio-funcional i situar la visió de dos plans, gènere i registre, com a àrees diferenciades.

L'elaboració d'una anàlisi de la llengua en relació amb el context és una de les preocupacions centrals en la lingüística sistèmica¹. En aquesta escola s'han adoptat dos conceptes fonamentals per a explicar la variació de la llengua en els textos en tant que productes de les activitats socials amb el llenguatge: el registre i el gènere. La noció de registre ha estat la primera a rebre atenció com un dels components essencials de la concepció semiòtico-social de la llengua. La consideració del gènere, en el sentit específic, i diferenciat del registre, que s'adopta en la lingüística sistèmica, apareix posteriorment. Tot i que em centraré sobretot en el registre i el gènere, ve a tomb relacionar-hi altres conceptes, en especial el de dialecte o varietat.

Dins de les exposicions generals sobre la variació, el terme registre s'entén de maneres força diverses. N'hi ha prou amb una ullada als manuals de sociolingüística: no s'hi troba un acord ni sobre els conceptes ni sobre la terminologia.

Per exemple, R. A. Hudson (1980/81) dóna al terme varietat el

1. La lingüística sistèmica és el nom amb què es coneixen els treballs i les idees, l'escola si es vol, que giren a l'entorn de Michael Halliday, seguidor de J. R. Firth, una de les escoles reconegudes amb el nom de funcionalista, o millor, sòcio-funcionalista. Vegeu-ne una presentació sumària, amb els seus precedents, a Sampson (1980).

sentit general de manifestació del llenguatge. Segons Hudson, una varietat de llenguatge seria el conjunt d'elements lingüístics de similar distribució social, entenent per social qualsevol configuració de parlants. Hudson esmenta, en aquest treball, diversos exemples de varietat: l'anglès, el francès, l'anglès londinenc, l'anglès dels comentaris de futbol, l'anglès d'una determinada colònia de la conca nord-occidental de l'Amazones, el llenguatge usat per una persona determinada. Amb això, Hudson entén, doncs, que qualsevol paràmetre pot servir per a configurar una varietat, de manera que aquest concepte apareix aparellat amb el de «variació lingüística»: la noció de «varietat» inclou exemples del que normalment s'anomenarien llenguatges, dialectes i registres (terme que aproximadament, segons diu, significa «estil»). En altres mots, una varietat, segons aquesta definició, no és res més que un terme omnicomprensiu per a qualsevol tipus de variació². En la mateixa obra, recollint les propostes presentades a Halliday et al. (1964), Hudson comenta que la distinció dialecte/registre és necessària pel fet que es poden usar formes lingüístiques diverses per expressar el mateix significat en situacions diferents (Hudson (1980/81), 59).

Una altra visió és la de R. Wardhaugh (1986), un manual de sociolingüística més recent, que presenta la variació lingüística amb els termes de dialecte, estil i registre, a més del de llengua. Hi afegeix els «styles of speaking», que es referirien al fet que hom pot parlar formalment o informalment segons les circumstàncies, terme que fa contrastar amb el de «registre» com a conjunt d'ítems de vocabulari associats amb grups professionals o socials. El terme registre queda restringit, doncs, segons aquest segon autor, al vocabulari específic dels grups socials.

Es desprèn de la lectura d'aquests manuals que el terme registre s'introdueix amb una finalitat més aviat classificatòria de les formes lingüístiques i com a solució per als problemes de l'abast del concepte de dialecte. Es veurà, però, com en el propòsit de la lingüística sistè-

2. Vegeu Lamuela (1985/87: 94) per a un ús específic de «varietat», assimilable a dialecte, opció motivada per «... evitar al màxim aquest darrer terme [dialecte], que molt sovint s'utilitza amb fortes connotacions ideològiques i que, a més, té el sentit tradicional de varietat geogràfica».

mica apareix només lateralment aquest ús del terme: la seva utilització pretén inserir-se en una teoria operativa de l'ús social de la llengua. M. A. K. Halliday, que encapçala la lingüística sistèmica, recull les herències de l'escola de Praga i de J. R. Firth.

Si per una banda J. R. Firth es considera el predecessor immediat d'aspectes essencials de la lingüística encapçalada per M. A. K. Halliday (anomenada també neofirthiana), per una altra, Halliday es vincula també amb l'escola clàssica de Praga, a una major distància temporal i conceptual. El Cercle de Praga considera la variació funcional i social com un element ineludible de la descripció de les llengües. A la tercera de les Tesis de 1929, intitulada «Problèmes des recherches sur les langues de diverses fonctions», es diu:

«a) *Sur les fonctions de la langue.*

L'étude d'une langue exige que l'on tienne rigoureusement compte de la variété des fonctions linguistiques et de leurs modes de réalisation dans le cas considéré. Lorsqu'elle n'en tient pas compte, la caractérisation, soit synchronique, soit diachronique, d'une langue quelconque s'en trouve nécessairement déformée et, jusqu'à un certain point, fictive. C'est d'après ces fonctions et ces modes que changent et la structure phonique et la structure grammaticale et la composition lexical de la langue.» (:14)

I es consideren pertinents, en l'ordre de les funcions de la llengua, les diferències entre el «llenguatge intern» i el «llenguatge manifest»; entre el «llenguatge intel·lectual» i el «llenguatge emocional»; entre el «llenguatge pràctic» i el «llenguatge teòric o de formulació». Més endavant s'hi explicita que això no s'ha de situar en la *parole* de Saussure sinó que, per la raó que és convencional i pel principi de «realisme», la llengua no es pot estudiar sense tenir en compte la variació funcional. A continuació, apareixen a les Tesis els «modes» de manifestació lingüística:

«Les modes de manifestations linguistiques sont: d'une part la manifestation orale, que se subdivise selon que l'auditeur voit le sujet parlant ou ne le voit pas, d'autre part la manifestation écrite; et en second lieu le langage alternatif avec interruptions et le langage monologique

continu. *Il est important de déterminer quels modes s'associent avec quelles fonctions et dans quelle mesure.*» (:15)

I, com a tercer dels objectes que el lingüista ha d'observar, s'hi afegeix que la cohesió social, professional, territorial i familiar, dóna lloc a

«un mélange de systèmes linguistiques dans les langues citadines. Dans cet ordre d'idées rentrent le problème des langues pour les relations interdialectales (langues dites communes), celui des langues spéciales, celui des langues adaptées aux relations avec un milieu de langue étrangère, et celui de la distribution des couches linguistiques dans les villes.» (:15)

De la lectura de les Tesis de Praga es desprèn que per a l'estudi de la llengua cal tenir en compte dos factors: el de la funció de la llengua i el dels modes de manifestació de la llengua, i a més un tercer element: l'àmbit de la llengua comuna, els llenguatges especials i els dialectes socials —fent servir termes més recents per als dos darrers.

L'anglès J. R. Firth, al qual he al·ludit més amunt com el precedent més immediat de la lingüística sistèmica, se situa en una posició semblant a la dels praguencs, potser amb un to més radical:

«The multiplicity of social roles we have to play as members of a race, nation, class, family, school, club, as sons, brothers, lovers, fathers, workers, churchgoers, golfers, newspaper readers, public speakers, involves also a certain degree of linguistic specialization. Unity is the last concept that should be applied to language. Unity of language is the most fugitive of all unities, whether it be historical, geographical, national, or personal. There is no such thing as une langue une and there never has been.» (1935/57:29)

Per a Firth, el concepte de «context de situació» és essencial per a l'estudi del significat lingüístic. Adopta el terme de B. Malinowski, el qual, des de l'antropologia, havia fet veure la importància que té, per al significat, el context, que presenta en dues instàncies diferenciades: el

context de cultura i el context de situació. Firth (1950/57: 182) presenta el context de situació com una construcció esquemàtica aplicable als fets de llenguatge en la qual es combinen elements pertanyents a les tres categories següents:

- A. Els fets pertinents dels participants: persones, personalitats.
  - (i) L'acció verbal dels participants.
  - (ii) L'acció no-verbal dels participants.
- B. Els objectes pertinents.
- C. L'efecte de l'acció verbal.

I hi afegeix que, d'aquesta manera, els contextos de situació i els tipus de funció del llenguatge es poden agrupar i classificar, de forma que han de constituir la base de les tècniques de la lingüística descriptiva per a descobrir els significats. Per a Firth, els significats no es poden descriure en una sola anàlisi, a un sol nivell.

Segons el mateix Firth, aquesta visió se situa a molta distància de l'estructuralisme de Saussure, que titlla de mecanicista. Firth manifesta que ell es troba lluny de la idea de subjecte parlant, que s'associa amb la individualitat. Hi contraposa el concepte de personalitat: cada persona social és un feix de *personae*, més que no pas una entitat individual.

«There is the element of habit, custom, tradition, the element of the past, and the element of innovation, of the moment, in which the future is being born. When you speak you fuse these elements in verbal creation, the outcome of your language and of your personality. What you say may be said to have style, and in this connexion a vast field of research in stylistics awaits investigation in literature and speech.» (Firth 1950/57: 184)

El concepte de personalitat de Firth correspon al de l'«home social» de Halliday, que deriva de la consideració dels rols dels individus en la societat.

«Social roles are combinable, and the individual, as a member of a so-

ciety, occupies not just one role but many at a time, always through the medium of language. Language is again a necessary condition for this final element in the process of the development of the individual, from human being to person of the development of the individual, from human being to person to what may call "personality", a personality being interpreted as a role complex.» (Halliday 1978: 15)

M. A. K. Halliday i els sistemicistes recullen part del pensament de l'escola de Praga i de J. R. Firth i els elaboren, amb opcions diverses, en intents de formular una proposta general per a l'explicació del funcionament de la llengua en contextos socials. En tots aquests intents, el concepte de registre hi fa un paper central.

El registre apareix per primera vegada en l'àmbit de la lingüística d'herència firthiana l'any 1964, en la publicació de M. A. K. Halliday, Angus McIntosh i Peter Strevens *The Linguistic Sciences and Language Teaching*. La formulació es presenta en contrast amb la noció de dialecte: es veu el dialecte com la variació condicionada per l'usuari i el registre com la variació condicionada per l'ús. Els antecedents immediats són un treball de T. B. W. Reid de 1956, el primer a utilitzar el terme registre, i el desenvolupament elaborat per Jean Ure³.

A Halliday et al. (1964), el registre s'entén com el conjunt de trets formals diferencials, sobretot de lèxic i de gramàtica (i en algun cas de

3. Per a aquestes referències vegeu Halliday (1978: 110). La noció de registre es desenvolupa també en àmbits francesos. Paquette (1983/85) és un interessant article que exposa la superació de la noció de «nivell» —que havia aparegut els anys 50 a França en estudis d'estilística—, concepte que en els 70 i els anteriors s'havia utilitzat per a tractar la variació social de la llengua. Aquest autor es refereix a un treball de Guy Bourquin del 1965 com el primer pas en què es proposa la noció de «registre», tot conservant parcialment la nomenclatura dels «nivells» per indicar «nivell sòcio-cultural» en el sentit que «com més amunt es col·loca el nivell sòcio-cultural el ventall de registres tendeix a obrir-se i a matisar-se més». La introducció del terme «registre» va acompanyada de la idea que la variació lingüística no es pot presentar com a estrats horitzontals superposats, almenys en bona part, tal com suggeria el terme «nivell». La noció de nivells tingué ressò en els anys setanta a Catalunya a partir d'una aplicació matussera al català feta per López del Castillo (1976) en la qual es proposa de situar els «dialectes socials» en una escala vertical formada per la gradació elevat-normal-mitjà-baix. En aquest treball els nivells es fan equivaldre als registres.

pronunciació⁴), seleccionats en funció del context, és a dir, les circumstàncies en què s'usa la llengua. Els paràmetres que es consideren operatius en la descripció i la classificació dels registres són el «camp», el «mode» i l'«estil» i es defineixen, en l'obra citada, de la forma següent:

«“Field of discours” refers to what is going on: to the area of operation of language activity. Under this heading, registers are classified according to the nature of the whole event of which the language activity forms a part.

(...) “mode of discourse”, (...) refers to the medium or mode of the language activity, and it is this that determines, or rather correlates with, the role played by the language activity in the situation. The primary distinction on this dimension is that into spoken and written language, the two having, by and large, different situational roles. In this connection, reading aloud is a special case of written rather than of spoken language.

(...) “style of discourse”, which refers to the relations among the participants. To the extent that these affect and determine features of the language, they suggest a primary distinction into colloquial and polite. (...)» (Halliday et al. 1964:90-2)⁵

El tercer component, en treballs posteriors, s'anomenarà «tenor» en lloc d'«estil», seguint una proposta de Spencer i Gregory del mateix any 1964 (Halliday 1978: 33). El nou terme evita la multiplicitat de significats amb què s'associa la paraula «estil».

Més endavant, alguns autors han adoptat un esquema de quatre components. J. Ure i J. Ellis (1974) separen dels tres paràmetres que s'han esmentat del de les funcions generals de la llengua. Inclouen en aquest quart component, per una banda, si el llenguatge està inserit en una activitat pràctica o no, i, per una altra, la funció narrativa, la funció didàctica, etc. M. Gregory i S. Carroll (1978/86) estableixen, a més dels paràmetres del camp i del mode, la diferència entre to personal i to funcional.

4. *«Some registers (...) have distinctive features at other levels, such as the voice quality associated with the register of church services» (Halliday et al. (1964:88)).*

5. Aquesta formulació es troba recollida a Vallverdú (1973: 77-81).

Aquesta proposta de quatre components ha tingut força partidaris en català, seguint, sobretot, el llibre de Gregory i Carroll. I. Marí (1985) fa servir els termes «tenor funcional» (o propòsit) i «tenor impersonal» (o nivell de formalitat)⁶, que també apareixen a Castellà (1992: 121). L. Payrató (1988:45) utilitza «tenor funcional» (el «propòsit comunicatiu») i «to interpersonal». X. Lamuela (1985/87:105) hi afegeix un paràmetre més, amb la qual cosa presenta cinc components del registre: «l'expressió dels papers assignats a les persones implicades en el discurs» i la «funció del discurs», el «domini del discurs», la «forma del discurs» i l'«estandardicitat».

En definitiva, si prescindim de l'adequació de la terminologia i les definicions, es pot veure com és força general, en l'àmbit conformat pels treballs que recullo, que el «propòsit» es consideri un component separat dels altres⁷. Evidentment, aquesta posició mena a una reestructuració dels significats dels altres components.

A més d'aquesta qüestió, és interessant d'observar com, en els primers desenvolupaments, el registre va ser concebut en termes lèxico-gramaticals. Després el concepte sofrirà una modificació en el sentit que es veurà en termes semàntics i no pas com una mera agrupació de formes.

El registre, en aquella primera formulació que s'ha citat ratlles amunt, comprèn les varietats lingüístiques que apareixen quan s'observa què fa la gent amb la llengua. Els registres diferirien per les formes que tria l'usuari de la llengua segons la situació. No és pas que la

6. Seguint un treball de J.-M. Adam, Marí considera que en el tenor funcional hi caben les categories «narratiu, descriptiu, explicatiu, argumentatiu, injuntiu, predictiu, conversacional i retòric». En un treball anterior, d'intenció més divulgativa, s'hi referia simplement amb el terme «propòsit o intencionalitat» (Marí (1983: 34-5)).

7. Les raons argüïdes per Halliday per a considerar tres components són fonamentalment les d'establir una connexió coherent dels paràmetres generals del registre amb els components d'una gramàtica decididament funcional. L'espai no permet de desenvolupar això aquí; valgui, però, esmentar que en la gramàtica funcional hallidaiana –desenvolupada darrerament a Halliday (1985)– s'estableixen correlacions entre el registre i els components funcionals de la gramàtica: el camp correlaciona amb la funció ideativa, el tenor amb la funció interpersonal i el mode amb la funció textual. Per a més detalls sobre les diferències en la formulació del registre, vegeu Young (1985), que compara set obres angleses.

situació material tingui implicacions directes en els registres: el que cal és reconèixer unes categories específiques que relacionin significativament el context amb la llengua, tot i que sembla raonable reconèixer que hi ha tipus diferents de situació material que corresponen a diferents registres. D'aquí que aparegui l'adjectivació «discurs» en els paràmetres per a l'anàlisi del registre: camp del discurs, mode del discurs i tenor del discurs.

Als anys 70 apareix, en la lingüística hallidaiana, una manera diferent de com s'ha d'entendre el registre. La diferència és que si fins aquestes dates es parlava del registre com a selecció de formes, ara s'explica en termes semàntics. Aquest canvi va d'acord amb la conceptualització de la llengua com a «potencial semàntic», una de les idees centrals de la lingüística sistèmica, que s'exposa en el recull de treballs de 1978 de Halliday, escrits poc abans, que duu per títol *Language as Social Semiotic*⁸. El registre és més que, i inclou també, les formes diferencials condicionades pel context, és el significat potencial o allò que es pot «significar» en determinades configuracions del context, i inclou les seves realitzacions lingüístiques.

La concepció «semàntica» del registre apareix ja a *Cohesion in English*, obra del 1976:

«The register is the set of meanings, the configuration of semantic patterns, that are typically drawn upon under the specified conditions, along with the words and structures that are used in the realization of these meanings.» (Halliday i Hasan 1976:23)

A Halliday (1978) es pot veure més desenvolupada aquesta concepció. Com a il·lustració, considerem les diverses possibilitats de «distància social» expressada mitjançant la llengua. Aquests significats de registre, dins l'escala de «distància social», en català, es poden ex-

8. De vegades aquesta nova posició s'entén, en altres lingüistes, en el sentit que, donat el registre en termes lèxico-gramaticals, s'hi poden veure implicacions semàntiques, tal com diuen Gregory & Carroll (1978/86: 28 i 107). En Halliday, però, no es tracta de reflexos semàntics de la tria de formes, sinó que el registre s'ha de considerar integrat per conceptes d'ordre semàntic.

pressar mitjançant les formes lingüístiques «vostè», «vós» i «tu». L'actual pèrdua progressiva del «vós» representa no solament el desús d'una forma lingüística, sinó una reducció de les possibilitats de significar la distància social; el sistema català de tres possibilitats passa a esdevenir un sistema de dues possibilitats, com el francès o l'espanyol. Joan Coromines (1958/74), aplicant implícitament el pensament estructuralista, ho exposa en aquests mots:

«Francès i castellà són llengües que no tenen més que dos tractaments; d'altres, com l'anglès o les llengües clàssiques, només en tenen un; d'altres en tenen tres, com el català; d'altres (el javanès per exemple, i en certa manera el portuguès) en tenen més de tres i més de quatre. És el sistema el que importa abans que tot, i el sistema castellà és idèntic al francès encara que els mots siguin diferents.»
(:89)

Les raons de la desaparició progressiva del «vós» en la societat catalana actual tenen a veure, sens dubte, amb la pressió cultural exercida per cultures alienes. El pas al sistema de dos valors consisteix en la pèrdua de la diferència de significats associats a «vós» —«tractament cordial i decorós alhora»—, i a «vostè» —«cerimoniós, sovint fred i distant (...), propi per a persones de sexes diferents i per als casos de diferència considerable d'edat o de posició social», en el món rural usat per a dirigir-se «a un superior o a un enemic o almenys un que insistim a mantenir a distància»—. Aquests valors de significat componen el registre, valors que es realitzen en la llengua de maneres diverses. En el cas del tractament no es redueixen a l'aparició de les formes pronominals, sinó que s'expressen també amb les terminacions verbals corresponents, i amb una tensió particular del discurs, que no es pot identificar directament en formes lingüístiques concretes.

Els treballs dels darrers anys han incidit en l'afinament dels valors que s'han de considerar en els paràmetres del registre. R. Hasan (Halliday i Hasan 1985) ofereix una elaboració dels aspectes integrants del camp, del tenor i del mode. A més de definicions més acurades, s'identifiquen diversos subapartats dins dels components generals. Considerem, a continuació, el cas del mode tal com el presenta aquesta autora.

El primer subcomponent del mode considera si la llengua hi és constitutiva o subsidiària. Això formaria una escala que va des de les activitats en què la llengua és tot el que passa, com en els gèneres «literaris», en què tot està constituït per material lingüístic, fins a múltiples activitats socials en què el llenguatge n'és només una part. Per exemple, en l'activitat social de comprar-i-vendre, les expressions lingüístiques no són l'únic que hi apareix, sinó que cal considerar els intercanvis de mercaderies i diners.

En segon lloc, un altre aspecte del mode observaria si el procés és compartit o no. En un diàleg, en una entrevista, el text no el fa un sol autor. Però no és imprescindible que l'autoria del discurs sigui compartida: la presència d'un oient, o d'una audiència, i les seves reaccions, expressades amb la gestualitat, conformen el text del parlant sensible al receptor d'una manera determinada. Els professors o els conferencians hàbils poden variar la seva estratègia lingüística al llarg d'una exposició atenent les reaccions dels qui escolten.

I, en tercer lloc, caldria considerar el medi, que pot ser parlat o escrit, que determina una complexitat gramatical i una densitat lèxica determinades –en termes relatius, lèxicament, la llengua escrita és densa, mentre que la llengua parlada és esparsa (Halliday 1985/89:62). No es poden confondre, segons diu convincentment Hasan, el canal fònic o gràfic, amb el medi parlat o escrit.

Hasan, a més d'aquestes precisions, introdueix el terme «configuració contextual» per a anomenar el conjunt de seleccions operades en cada un dels paràmetres –camp, tenor i mode– en un cas determinat: en un text concret com a tal, o com a representant d'un gènere. El concepte recull el fet que les opcions lingüístiques molt sovint estan governades per una combinació de variables determinada més que no pas pel camp, pel tenor o pel mode independentment (Halliday & Hasan 1985/89:56).

A Halliday et al. (1964), el gènere, concebut amb una accepció més general que la de «gèneres literaris», ocupava un espai dins del mode del discurs. S'hi explica de la manera següent: després dels modes primaris, el parlat i l'escrit, es poden reconèixer modes secundaris. El que es reconeixeria com a registre periodístic es podria subclassificar a

posteriori en reportatge, comentari editorial, crònica de fets diversos, etc.

En els treballs que parlen dels registres apareix el terme «estructura genèrica». Així, a Halliday (1977), on s'analitza una faula, es considera l'estructura genèrica com un element de la textura o «qualitat» que tenen els textos en ser considerats com a tals.

En els escrits de Halliday no se sol trobar una diferenciació d'àmbits entre registre i gènere: el gènere s'inclou dins del registre com un dels seus components. Això es pot veure en els seus comentaris sobre el conte tradicional. Indica que hi ha indicis de registre en determinats ítems i posa l'exemple següent:

«(...) sometimes we find that a particular register also has indexical features, indices in the form of particular words, particular grammatical signals, or even sometimes phonological signals that have the function of indicating to the participants that this is the register in question, like (...) once upon a time. «Once upon a time» is an indexical feature that serves to signal the fact that we are embarking on traditional tale.»
(Halliday 1980/84:39)

És clar que, en aquest cas, es refereix a formes lingüístiques particulars que ens permeten de dir que estem davant d'un tipus de text determinat. El més rellevant, però, és identificar una estructura de gènere que permeti de descobrir els requisits imprescindibles que es demanen a un text perquè es consideri de tal o tal gènere, a més de quines característiques són opcionals.

En l'estudi de R. Hasan (1981/84) sobre les narracions anomenades «nursery tales» (contes infantils), l'autora identifica el Potencial d'Estructura, el qual es pot representar de la forma següent:

[(<Situació> ^) Fet inicial ^] Fet següent ^ Fet final [^(Final)·(Moral)]

Els parèntesis rodons indiquen elements opcionals –els que no hi queden inclosos són obligatoris–. Els parèntesis quadrats, que l'element es pot trobar realitzat lingüísticament inclòs dins d'un altre

element de l'estructura. El punt volat indica que l'ordre és reversible amb l'element anterior; i el signe $\wedge$, que l'ordre és relativament fix.

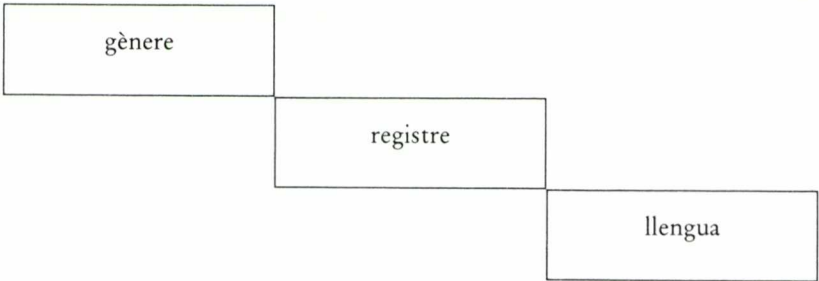
Hasan explica els significats centrals d'alguns d'aquests components. En el component anomenat Situació —que es realitza, entre altres possibilitats, mitjançant formulacions com «Vet aquí que una vegada hi havia un pagès...»— hi ha el significat «distància temporal» —el temps de la narració no es concreta i s'interpreta com un temps allunyat— i el significat «impersonalització» —ni al narrador ni a l'audiència se'ls assigna cap paper en la narració—. Per aquests factors, aquest gènere es diferencia de les narracions d'experiències personals (Hasan 1981/84:106); ambdós alhora es podrien considerar gèneres específics dins el gènere narratiu general.

Si en els treballs que hem comentat el gènere se situa, més o menys explícitament, dins de la variació del registre o dependent d'algun dels seus components bàsics, J. R. Martin (1985) aporta una consideració diferent de l'espai que ocupa el gènere. Gènere i registre s'entenen, segons Martin, com dos sistemes semiòtics separats.⁹ Els gèneres representen «tipus d'activitat realitzada lingüísticament» en una cultura, en el sentit que són construccions del context de cultura en el qual operen els parlants. Els registres, en canvi, representen activitats en un context de situació dins d'una cultura, de manera que les seleccions que es fan en el registre —les de camp, tenor i mode— estan condicionades pel gènere. La diferència remet directament als conceptes de context de cultura i context de situació que havia establert B. Malinowski als anys vint, assumits per J. R. Firth i posteriorment els sistemicistes. Els gèneres estan orientats a un objectiu. El propòsit o objectiu se situa, segons Martin, en un sistema semiòtic diferenciat del registre. El «tenor funcional», identificat en els treballs citats abans com a quart paràmetre del registre, se situaria en un ordre diferent: el del gènere.

El quadre següent il·lustra la proposta de Martin:

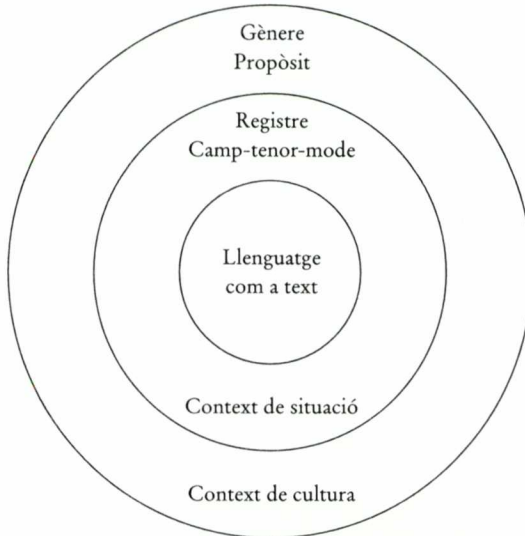
9. D'altres autors prefereixen parlar de plans (Ventola (1988)), un terme de connotacions menys compromeses.

Quadre 1. El gènere, el registre i la llengua a Martin (1985)

Basant-se en aquesta idea, Richardson (1991:178) ofereix un esquema alternatiu:

Quadre 2. Contextos, gènere, registre i llengua a Richardson (1991)

La diferència amb el primer esquema és que aquest sembla donar a entendre que es tracta de conjunts inclosos, en el sentit que tot allò

que hi ha en un text està marcat per un registre i per un gènere. Si el «llenguatge com a text» inclou tot el llenguatge, podríem suposar que no hi ha formes o fragments de text que no estiguin marcats per un gènere i una configuració de registre. Malgrat que això es pugui posar a discussió, l'esquema alternatiu de Richardson posa èmfasi en una hipòtesi central de l'enfocament funcional: la llengua –els textos– estan inserits sempre dins d'un context¹⁰.

Sembla particularment útil la concepció del gènere com a configuració textual conformada per una cultura en funció d'un propòsit. Seria un espai que aplegaria, a més de la funció del discurs (o tenor funcional) els «formats» que esmenta Lamuela (1985/87) –entre els quals l'autor considera els gèneres literaris¹¹–. Separar el gènere, entès com propòsit i estructura genèrica, dels registres, permet observar l'origen de la major o menor plasticitat de l'activitat lingüística i dels seus productes, els textos. Més enllà d'un exemple evident com el de la instància, que permet un marge d'opcions força reduït, es pot observar com hi ha gèneres, típicament configurats per una cultura, que fixen uns valors en el registre. Així, per exemple, una llei o un judici serien gèneres que estableix un camp, un tenor i un mode relativament poc variables; en una carta, en canvi, la variabilitat en el registre és considerablement més gran.

Alguns autors, com J.-M. Paquette o R. Fowler¹², s'han manifestat raonablement escèptics alhora de plantejar-se la possibilitat d'establir el conjunt de registres d'una llengua. A això es podria respondre que amb la consideració de les restriccions imposades pels gèneres, l'observació dels registres es fa més abastable i organitzada.

10. Aquesta proposta ha tingut alternatives: R. Melrose (1988: 80), per exemple, identifica tres plans: registre, discurs i codificació. El gènere formaria part del pla del discurs.

11. «Es pot concebre un gran nombre de formats diversos: pensem en les lletres, les instàncies, els telegrams, els diversos gèneres i subgèneres literaris...» Reserva, per tant, el terme «gènere» per al sentit més tradicional. Una dificultat terminològica, potser menor, és que la frontera entre els formats literaris i els que no ho són és difícil o impossible d'establir en termes de categories lingüístiques i contextuals.

12. «*I am not particularly wedded to the notion that a language consists of a set of registers: there are considerable procedural difficulties in drawing the boundaries between them, and, significantly, few "registers" have been defined with any precision.*» (Fowler (1991: 36)).

Hipotèticament es podrien combinar totes les variants dels tres paràmetres del registre entre elles (Payrató 1988), però és purament una ficció si observem la realitat social. Les restriccions imposades pels gèneres expliquen que no totes les possibilitats de combinació de camp, tenor i mode es poden donar. Martin (1985:250-1) expressa això dient que hi ha forats (*holes*) en els paradigmes dels registres d'una cultura. Podem suposar raonablement, diu Martin, que no hi ha cultures en què apareguin conferències acadèmiques sobre com escriure a màquina. Hi ha camps, com aquest, que no es combinen amb un mode que sigui un monòleg de reflexió abstracta i un tenor consistent en una gran distància social entre qui parla i l'auditori, components habituals de les conferències acadèmiques. Però aquesta situació es pot imaginar en una comèdia que pretengui tenir efectes humorístics. És interessant de veure com un dels recursos per provocar efectes de sorpresa és establir combinacions inhabituals de camp, mode i tenor. La literatura del segle XX ofereix exemples d'aquestes combinacions.

La narració de Kafka «Un report per a una Acadèmia» té aquest component de combinació sorprenent. Un cas semblant, com en podríem trobar d'altres en la literatura contemporània, es troba al primer capítol de *l'Ulisses* de J. Joyce en què, mitjançant la ficció del gènere novel·lístic, es combina un camp, la vida domèstica, amb el ritual religiós catòlic, els quals, fora de la ficció literària, són excloents:

«Solemnement, el rabassut Boc Mulligan aparegué al capdamunt de l'escala portant un bol d'escuma amb un mirall i una navalla plans a sobre. Per darrera, l'oreig del matí aguantava suaument la bata groga descordada. Alçà el bol salmodiant:

– *Introibo ad altare Dei.*

(...)» (tr. de J. Mallafré, p. 7)

Són dos casos exemplars per veure que la literatura –els seus gèneres– té una funció particular, ben diferent, per dir-ho així, de les funcions pràctiques de l'ús de la llengua en contextos de la vida corrent. X. Lamuela esmenta aquesta *funció fictiva* i la diferència de les altres funcions del llenguatge (Lamuela 1986:103). En tot cas, amb la litera-

tura estem davant d'un tipus de llenguatge diferenciat que no es pot identificar ni per les formes lingüístiques ni per les configuracions de registre. És en una àrea jeràrquicament superior que s'identifica allò que és literatura: l'àrea del gènere. No és pertinent, doncs, de parlar de registres literaris, sinó de gèneres i subgèneres literaris, els quals es poden identificar, en part, pels propòsits i per les estructures genèriques. Com diu Hasan (1978:244):

«(...) the remarks that have been made about the relationship between values of the CC [configuració contextual] and elements of the text structure would seem not to apply to verbal artefacts and will give none but disappointing results if applied to Middlemarch or War and Peace. The schema seems best suited to small self-contained verbal interactions, and will probably pose some very interesting problems if extended to the analysis of texts which must display continuity either by explicit allusion to other verbal interactions as in the case of citing precedents in law or to such established events as, say, the broad cast of news.»

En l'evolució cultural i ideològica i les seves relacions amb la llengua, s'observen canvis en els valors dels paràmetres del registre. Com a exemple, es pot posar el cas de les fluctuacions de la distància social en espais de comunicació determinats, com l'ensenyament, el llenguatge administratiu o el llenguatge legislatiu. La democratització, la voluntat d'apropament dels poders a la ciutadania o altres canvis ideològics comporten canvis en l'actuació lingüística¹³ que es reflecteixen en els significats dels contextos del discurs lingüístic. Hi ha gèneres més estàtics al llarg del temps que altres.

13. Per veure un cas analitzat, es pot acudir a l'article de F. Bowers (1988) en el qual s'examinen els efectes lingüístics del tractament del Tema en les propostes de Bentham sobre el llenguatge legislatiu. Bentham, el 1839, redacta una obra titulada *Nomography*, en la qual *«his concern is with the practical purposes of legislative language, and it leads him to two interconnected principles: first, that law is "addressed always to a person or set of persons at whose hands compliance is constantly looked for" in respect to their intellectual, volitional and behavioural capacities (Bentham (1839: 233)); second, that the form of law as the subservient but essential instrument of the matter of law should be principally concerned with facilitating the reader's understanding of legal provisions»* de manera que proposà formes determinades en funció d'aquest propòsit de facilitació.

Hi ha gèneres que limiten considerablement les possibilitats de tria dels valors del registre, com poden ser els de les diverses facetes del llenguatge jurídic o el de les cerimònies. Hi ha gèneres molt dinàmics —a més dels literaris—, com els de la publicitat, en què la innovació té la funció de captar l'atenció de l'audiència. I hi ha també un tipus de publicitat més estereotipada, per exemple la dels productes de neteja, que van dirigits a una personalitat conservadora: la de les mestresses de casa. El propòsit és el mateix: induir a comprar un producte; els valors del registre, però, poden variar considerablement segons a qui vagi dirigit l'anunci. Si l'anunci va dirigit a la joventut pot ser convenient fer servir formes de l'argot, les quals serveixen d'apropament i d'intromissió en el grup.

La diferenciació de les àrees del gènere, del registre i de la llengua és convenient per a la diferenciació entre llengua estàndard i llengua comuna —o codificada, que sovint també s'anomena estàndard—. X. Lamuela i J. Murgades desvetllen els dos significats del terme «llengua estàndard»:

«*Standard language* és un terme encunyat des d'una perspectiva que confon l'existència d'una llengua codificada amb la seva vigència com a model lingüístic actiu, assumit pels parlants com a norma implícita apropiada als usos que tenen valor referencial. Nosaltres, en canvi, distingim la llengua simplement *codificada* de la *llengua estàndard*.» (Lamuela i Murgades: 79)¹⁴

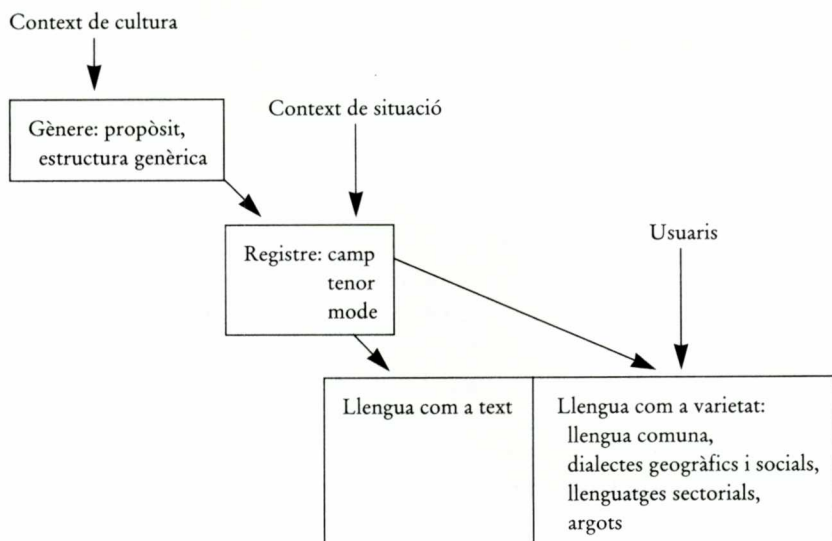
És a dir, una cosa és l'existència d'una llengua normativa, que té un caràcter referencial, i una altra és que aquestes formes apareguin en les activitats socials. La llengua estàndard seria la que s'identificaria amb la configuració de registre que es requereix en determinats gèneres, com els de comunicació de massa —gèneres amb el propòsit d'una àmplia difusió—. La llengua comuna o codificada —la llengua literària de Fabra— és una variant disponible per a aquelles configuracions de registre i aquells gèneres. Amb la llengua comuna o codificada entrariem,

14. Vegeu, també, Lamuela (1985/87: 98).

per altra banda, en un ordre diferent d'objectes lingüístics, els que estan relacionats amb els usuaris d'una llengua –el terreny dels dialectes i els valors socials que s'hi associen–. La llengua comuna és la dels usuaris instruits en una varietat elaborada. Les implicacions evidents dels gèneres i els registres amb els dialectes –esbossades esquemàticament, per exemple, a Halliday & Hasan (1985/89: 41-2)– farien que m'allunyés de l'objectiu d'aquest article.

Amb les consideracions que s'han presentat fins aquí, el quadre de Martin (1985) es podria completar de la manera següent:

Quadre 3. Àrees de descripció socio-funcional de la llengua

En aquest quadre s'inclou la idea que les varietats, a més d'estar condicionades per l'usuari, també ho estan pel registre, i alhora, a un nivell més alt, pel gènere. Amb això es vol dir que hi pot haver parlants que dominin diverses varietats –en les societats escolaritzades, els individus solen dominar el dialecte «natural» (geogràfic i/o social) i la varietat comuna que s'aprèn a l'escola, als mitjans de comunicació i en el contacte amb els individus que la practiquen–, cosa que configura el

que s'ha anomenat el repertori. La tria d'una varietat o altra, almenys en part, està condicionada pel registre.

La diversitat de conceptualitzacions que es fa del registre, segons s'ha exposat, només en part, en aquest article, apunta cap a la possibilitat d'entendre'l com una noció proteïforme. Lemke (1985) recull les diverses facetes que es presenten en el concepte de registre i hi indica que és una noció «*usefully protean*». Es pot veure el registre, segons Lemke, de cinc maneres diferents:

1. Com a sistemes paradigmàtics de discurs que proporcionen una tipologia de textos segons les seleccions gramaticals –la complexitat de les clàusules, posem per cas–, és a dir, que permet observar com s'assemblen, o com es diferencien les formes gramaticals triades en els textos: una «topologia» per al conjunt dels textos. Aquesta topologia farà veure si hi ha registres «perduts» o «forats» en una societat. Aquests «buits» poden jugar un paper en el manteniment de l'estabilitat de l'ordre social d'una comunitat.

2. Com a restricció del potencial total de significat d'una llengua, en el sentit que en un registre particular només es realitza una porció d'aquest potencial. Els textos d'un mateix registre no només comparteixen certs trets lingüístics formals, sinó que fan només determinades menes de significat. Si els significats dels registres «perduts» es produeixen, això representa un punt crític en el canvi de potencial i una desestabilització de l'ordre social anterior.

3. Com a tipologia dels contextos de situació: el «camp» caracteritza la mena d'activitat; el «tenor» distingeix les situacions pels papers o rols en la interacció social; el «mode» caracteritza les diferents maneres com s'usa el llenguatge. Aquí Lemke inclou, a més del medi de comunicació, els patrons retòrics i de gènere¹⁵.

4. Com a pràctiques sistemàtiques per desenvolupar certs recursos del sistema de la llengua per a propòsits particulars en contextos de situació.

15. Vegeu Milian (1990) per a l'anàlisi de la tipologia textual que partiria dels registres en contrast amb altres propostes.

5. Com a sistema semiòtic per dret propi entre la semiòtica del gènere, que captura la tipologia de les accions socials amb significat, i la semiòtica pròpia de la llengua (fonologia, lexicogramàtica i cohesió del discurs), segons ho presenta Martin (1985). La llengua seria l'àncora de tot el sistema de significat.

Lemke se centra en el terreny dels sistemicistes. Si l'operació d'identificar les diferents maneres de conceptualitzar el registre s'estengués fora d'aquest territori, la seva propietat proteïforme en resultaria encara més corroborada. Amadeu Viana (1987) exposa la visió de Martin Joos, que es basa en dues escales: l'escala dels estils o registres (amb cinc valors: «directe, col·loquial, informatiu, formal, elaborat»¹⁶) i l'escala dels repertoris («popular, regional, estàndard, correcte i literari») que es creuen en un diagrama en el qual s'introdueixen les valoracions socials associades a les varietats. Sembla clar, però, que els valors que es poden identificar en aquestes escales són discutibles i, en tot cas, depenen de cada cultura: és evident que les distàncies socials que estableix la llengua no són les mateixes en anglès que en català.

Fins i tot per a cada llengua caldria especificar en quins grups socials –o en quines varietats– es donen escales determinades. Coromines (1958/74), amb els comentaris sobre el «vós», fa veure que poden conviure diverses escales de distància social en una mateixa llengua i en una mateixa època.

Per altra banda, sembla acceptable –sense entrar en qüestions psicolingüístiques– que, en parlar o escriure, primer se selecciona el propòsit i el gènere i, posteriorment, i amb les restriccions que aquests imposen, es trien valors determinats de camp, tenor i mode, segons el context de situació. En essència, aquesta és la base amb què s'han establert recentment programes d'educació lingüística: els «*genre-based writing approach*» (Richardson 1991).

Amb tot, segurament encara som en un estadi força intuïtiu de l'e-

16. El nombre de graus d'aquesta escala és discutible, com indiquen Crystal i Davy (1969: 74) respecte a la proposta de Joos: «... *we feel this to be premature. It is likely that a scale of formality exists, but the number of linguistic terms along the scale, and the nature of the polarities, are still matters for speculation*».

laboració d'una teoria operativa del registre i el gènere. La teoria, però, es desenvoluparà necessàriament amb els treballs descriptius, cosa que està, almenys per al català, encara als inicis. El meu convenciment és que separar el pla del gènere del pla del registre és un recurs operatiu per a l'anàlisi de la variació lingüística.

XAVIER LUNA

Universitat Autònoma de Barcelona

REFERÈNCIES

- BENSON, J. D. i GREAVES, W. S. (eds.) (1985a): *Systemic Perspectives on Discourse. Vol. 1*. Northwood, N. J.: Ablex.
- BENSON, J. D. i GREAVES, W. S. (eds.) (1985b): *Systemic Perspectives on Discourse. Vol. 2*. Northwood, N. J.: Ablex.
- BOWERS, F. (1988): *Thematization in legislative language: the observations of Bentham and Coode in relation to the definition of Theme*, dins A. Steiner i Veltman (eds.) *Pragmatics, Discourse and Text: Some systemically inspired approaches*, ps. 90-98, Londres: Pinter.
- CASTELLÀ, J. M. (1992): *De la frase al text*, Barcelona, Empúries.
- COROMINES, J. (1958/74): *Normes lingüístiques, catalanes: ni antifranceses ni anticastellanes*, dins *Lleures i converses d'un filòleg*, ps. 83-94. Club Editor: Barcelona 1974 (2a edició).
- CRYSTAL, D. i DAVY, D. (1969): *Investigating English style*. Londres: Longman.
- FAWCETT, R. i YOUNG, M. (eds.) (1988): *New Developments in Systemic Linguistics 2*. Londres/Nova York: Pinter.
- FIRTH, J. R. (1930/64): *The tongues of Men & Speech*. Oxford University Press.
- FIRTH, J. R. (1950/57): *Personality and Language in society*, dins FIRTH 1957:177-89.
- FIRTH, J. R. (1957): *Paper in Linguistics.1934-1951*. Oxford University Press.
- FOWLER, R. (1991): *Language in the News. Discourse and Ideology in the Press*. Londres/Nova York: Routledge.
- GREGORY, M. i CARROLL, S. (1978/86): *Lenguaje y situación*. Mèxic: F.C.E.

- HALLIDAY, M.A.K., MCINTOSH, A. i STREVEN, P. (1964): *The Linguistic Sciences and Language Teaching*. Londres: Longman.
- HALLIDAY, M.A.K. (1978): *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. Londres: Edward Arnold.
- HALLIDAY, M.A.K. (1985): *Introduction to Functional Grammar*. Londres: Edward Arnold.
- HALLIDAY, M.A.K. (1985/89): *Spoken and written language*. Oxford University Press.
- HALLIDAY, M.A.K. i HASAN, R. (1976): *Cohesion in English*. Londres: Longman.
- HALLIDAY, M.A.K. i HASAN, R. (1985/89): *Language, context, and text: aspects of language in a social-semiotic perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- HASAN, R. (1981/84): *The structure of nursery tale: an essay in text typology*, dins *Atti del Convegno SLI «Linguistica testuale» S. Margherita, maggio 1981*, ps. 95-114. Roma: Bulzoni 1984.
- HUDSON (1980/81): *La sociolingüística*. Barcelona: Anagrama.
- LAMUELA, X. (1985/87): *Enquadrament sociolingüístic del llenguatge jurídic-administratiu*, dins *Català, occità, fiülà: llengües subordinades i planificació lingüística*, ps. 93-114. Barcelona: Quaderns Crema 1987.
- LAMUELA, X. i MURGADES, L. (1984): *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
- LEMKE, J. L. (1985): *Ideology, Intertextuality, and the Notion of Register*, dins BENSON i GRAVES (1985a), ps. 275-94.
- LÓPEZ DEL CASTILLO, L. (1976): *Llengua standard i nivells de llenguatge*. Barcelona: Laia.
- MARÍ, I. (1983): *Registres i varietats de llengua*, «Com», 3, ps. 27-29.
- MARÍ, I. (1985): *Varietats i registres en la llengua dels mitjans de comunicació de masses*, dins *Actes de les II Jornades d'estudi de la llengua normativa*, ps. 9-31. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MARTIN, J. R. (1985): *Process and Text: Two Aspects of Human Semiosis*, dins BENSON i GRAVES (1985a), ps. 248-274.
- MELROSE, R. (1988): *Systemic linguistics and the communicative language syllabus*, dins FAWCETT i YOUNG, ps. 78-93.
- MILIAN, M. (1990): *Tipologia de textos: reflexió per a l'ensenyament*, dins A. CAMPS et al. (1990), *Text i ensenyament*. Barcelona, Barcanova, ps. 75-93.
- PAQUETTE, J.-M. (1983/85): *Procés de normalització i nivells/registre de llengua*, «Revista de llengua i dret», 5 (juny 1985), ps. 3-16.
- PAYRATÓ, L. (1988): *Català col·loquial. Aspectes de l'ús correcte de la llengua catalana*. València, Universitat de València.

- RICHARDSON, P. (1991): *Language as Personal Resource and as Social Construct: competing views of literacy pedagogy in Australia*. «Educational Review», 43/2, ps. 171-90.
- SAMPSON, G. (1980): *Schools of Linguistics*. Londres, Hutchinson.
- THÈSES. (1929): *Travaux du Cercle Linguistique de Prague 1*. Praga, (Kraus Reprint: Nendeln/Liechtenstein 1968).
- URE, J. i ELLIS, J. (1974): *El registro en la lingüística descriptiva y en la sociología lingüística*, dins URIBE-VILLEGAS, O. *La sociolingüística actual*, ps. 115-64. Mèxic, Universidad Nacional Autónoma de México.
- VALLVERDÚ, F. (1973): *El fet lingüístic com a fet social*. Barcelona, Edicions 62.
- VENTOLA, E. (1988): *Text analysis in operation: a multilevel approach*, dins FAWCETT i YOUNG, ps. 52-77.
- VIANA, A. (1987): *Els cinc rellotges de Martin Joos*. «L'Espill», 23-24 (gener 1987), ps. 43-59.
- WARDHAUGH, R. (1986): *An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford UK/ Cambridge USA: Blackwell.
- YOUNG, D. (1985): *Some Applications of Systemic Grammar to TEFL or Whatever Became of Register Analysis*, dins BENSON i GREAVES (1985b), ps. 282-94.